

MODEL FUNKCJONOWANIA

CENTRÓW AKTYWNOŚCI LOKALNEJ
ORAZ ICH SIECI

Moduł dla obszaru wiejskiego
WROCŁAW, 2025

*Projekt pn. „Sieciowanie Związków ZIT w Polsce” – sieć współpracy
„Usługi społeczne w MOF – MOF4US” finansowany jest w ramach
Programu Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich 2021-2027*

Opracowanie zostało przygotowane na zlecenie Gminy Wrocław – Biura Zintegrowanych
Inwestycji Terytorialnych Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego

Pomoc Techniczna
dla Funduszy Europejskich

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Tekst sformatowany w standardzie WCAG 2.1

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Czym jest CAL?	4
3. Dlaczego warto tworzyć CAL?	9
4. Jak powołać CAL?	11
5. Jakie działania prowadzi CAL?	16
6. Finansowanie CAL	20
7. Promocja CAL.....	22
8. Lokal na działalność CAL.....	24
9. Sieć CAL	26
10. Podsumowanie	29

1. Wstęp

W przedmiotowym opracowaniu zaprezentowano Model funkcjonowania Centrów Aktywności Lokalnej (CAL) oraz ich Sieci dedykowany gminom wiejskim w Polsce. Założenia Modelu ze względu na nieliczne przykłady działalności CAL w obszarach wiejskich inspirowane były wieloletnimi doświadczeniami we wdrażaniu i realizacji CAL w miastach Wrocław, Kraków i Rybnik. W oparciu o doświadczenia CAL i wypracowanych w nich rozwiązań przygotowano kluczowe definicje oraz opis metod działania CAL, mające charakter uniwersalny. Model dedykowany gminom wiejskim został następnie dostosowany do specyfiki obszarów wiejskich, po przeprowadzeniu badań i analizie ogólnodostępnych danych na temat rozwiązań stosowanych w gminie wiejskiej Gaszowice i Redzikowo. Prezentowane założenia Modelu w sposób syntetyczny wskazują czym jest CAL, jak można go utworzyć na terenie gminy wiejskiej, kto i jak może go prowadzić oraz jakie korzyści wnoszą CALe dla funkcjonowania społeczności lokalnych. Z dodatkowymi informacjami na temat CAL można zapoznać się na stronie ZIT Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego: <https://zitwrof.pl>.

2. Czym jest CAL?

Centrum Aktywności Lokalnej (CAL) to jedna z odpowiedzi na występujące w społecznościach gmin wiejskich deficyty oferty społecznej, kulturalnej, rozrywkowej, edukacyjnej i integracyjnej. To także odpowiedź na brak przestrzeni do spotkań i współdziałania lokalnych społeczności, pozwalająca kierunkować energię i działania mieszkanki i mieszkańców, na rzecz rozwiązywania i zaspokajania lokalnych potrzeb. Koncepcja ta w odróżnieniu od innych, nie wymaga dużego zaangażowania po stronie władz lokalnych i instytucji gminnych w kreowanie oferty i powoływanie kosztownych instytucji. CAL

opiera się głównie na wspieraniu i tworzeniu warunków do podejmowania działań przez mieszkanki i mieszkańców na rzecz zamieszkanych miejscowości i struktur sąsiedzkich. Jest to rozwiązanie oparte o naturalne zasoby społeczności gmin wiejskich, jakimi są zdolność do samoorganizacji, chęć do współdziałania, osobiste kontakty.

Czym zatem jest CAL?

Przez CAL rozumie się przede wszystkim miejsce i określone sposoby działania współtworzone przez mieszkańców i mieszkanki, członków i członkinie danej społeczności, organizacje społeczne, grupy sąsiedzkie, a także lokalne podmioty i ich partnerstwa. Działania te służą ich integracji i wzmacnianiu kapitału społecznego, są przestrzenią dialogu i współdziałania.

Ponieważ CAL nie ma jednej spójnej definicji określa się go przez elementy takie jak miejsce, społeczność i działania jakie prowadzi, a zaliczyć można do nich:

MIEJSCE

- fizyczny obiekt, przestrzeń, miejsce, udostępniane mieszkańcom i mieszkankom nieodpłatnie, przeznaczone na działania służące ich integracji i wzmacnianiu potencjału,
- miejsce spełniające kryteria dostępności, łatwo rozpoznawalne przez mieszkańców i mieszkanki, do którego „jest blisko”, może nim być świetlica wiejska, lub inny obiekt w dyspozycji gminy,

DZIAŁANIA

- oddolność, niezależność i społeczny charakter inicjatyw,
- wspieranie przedsięwzięć służących tworzeniu, wymianie i rozwijaniu sieci kontaktów społecznych, sąsiedzkich, relacji wzajemnych, odpowiedzialności i aktywności mieszkanki i mieszkańców,

- oparcie na doświadczeniach lokalnych i inicjatywach realizowanych przez osadzone w lokalnym kontekście organizacje społeczne, lokalnych liderów i liderki oraz instytucje funkcjonujące na danym terenie,
- osadzenie działań na lokalnych potencjałach i partnerstwach (formalnych i nieformalnych), które angażują mieszkanki i mieszkańców i ich instytucje w celu współpracy na rzecz dobra wspólnego,
- działania wynikające z oddolnych potrzeb, poparte diagnozami oczekiwań i potencjałów społeczności lokalnych, które generowane, wdrażane i realizowane są przez i wraz ze społecznością lokalną,
- finansowane lub współfinansowane przez gminę, w celu zapewnienia stałości funkcjonowania,

SPOŁECZNOŚĆ

- mieszkańcy i mieszkanki sołectw, miejscowości, społeczności lokalne funkcjonujące zarówno w lepiej jak i słabiej rozwiniętych częściach gminy,
- twórcami i twórczyniami, współtwórcami i współtwórczyniami oraz odbiorcami i odbiorczyniami działań CAL mogą być zarówno dzieci i młodzież, osoby dorosłe, seniorzy, osoby aktywne zawodowo, studenci i studentki, przedsiębiorcy i przedsiębiorczynie, pracownicy i pracowniczki różnych branż, CAL nie ma w tym zakresie ograniczeń, działa z i w tych grupach, jakie są typowe dla danej społeczności.

CAL to zawsze rozwiązanie o charakterze lokalnym, wynikającym z lokalnych, bardzo konkretnych potrzeb danej społeczności. Może dotyczyć danej miejscowości, sołectwa, lub fragmentu gminy, ale raczej nie jej całości. Każdy CAL z założenia jest inny, ma odmienny charakter i zakres działań, stanowiący wypadkową oczekiwań mieszkańców i

mieszkanek lokalnych możliwości. Sensem działalności CAL, jest osadzenie w lokalnych strukturach, które powinny (w miarę możliwości) bazować na organizacjach pozarządowych i ich kadrach, doświadczeniach, kapitale społecznym, intelektualnym, sieciach kontaktów oraz zasobach materialnych. CAL nie wymaga tworzenia nowych obiektów, ponieważ może funkcjonować w oparciu o istniejące w danej społeczności miejsca, takie jak remizy, czy świetlice wiejskie, lub inne lokale znajdujące się w dyspozycji gminy. Miejsce takie docelowo stanowić powinno formę przestrzeni publicznej, dostępnej i otwartej dla każdej z mieszkank i mieszkańców.

CAL oprócz lokalu i przestrzeni na prowadzenie działań, wymaga powołania operatora CAL, którym w warunkach gminy wiejskiej, może zostać osoba fizyczna, lub organizacja pozarządowa. Operator CAL powinien cechować się umiejętnością nawiązywania współpracy z przedstawicielami społeczności lokalnej takimi jak sołtyski i sołtysi, koła gospodyń wiejskich, organizacje mieszkańców, koła zainteresowań, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne i podmioty biznesowe. Operator CAL powinien dążyć do spajania społeczności lokalnej i ograniczania występowania potencjalnych animozji i konfliktów. Udostępniana na te potrzeby działalności CAL przestrzeń i obiekt są elementem koniecznym, ale nie wystarczającym. Obiekt niezbędny dla działań CAL służy jedynie jako przestrzeń i narzędzie do budowania interakcji i działań społecznych, wzmacnianych przez Operatora CAL, ale prowadzonych lub współprowadzonych przez lokalną społeczność. Ważnym w powoływaniu CAL jest zapewnienie mu stałego finansowania, opartego na stabilnych źródłach samorządowych, z możliwością pozyskiwania i wykorzystywania innych źródeł finansowania działalności.

Czym CAL nie jest?

Aby lepiej zrozumieć istotę CAL warto również określić, czym CAL nie jest, czym różni się od innych instytucji funkcjonujących w sferze społecznej. Określając **CAL warto pamiętać, że nie jest to:**

- miejsce takie jak dom kultury, siłownia czy klub sportowy, gdzie przychodzi się po gotową, z góry ustaloną ofertę, czy po zakup konkretnej usługi.
- miejsce wsparcia merytorycznego dla organizacji pozarządowych, ale może pomagać w organizacji prowadzonych przez nie działań i służyć zapleczem lokalowym i technicznym, zwłaszcza w terenach, w których brakuje lokali na działania społeczne.
- instytucja bezpośrednio wspierająca na przykład socjalnie lub psychologicznie, ale może kierować do odpowiednich instytucji lub wspierać w uzyskaniu niezbędnej pomocy.
- miejsce, które daje gotowe odpowiedzi i recepty na problemy lokalnej społeczności, lecz miejsce, w którym można wypracować rozwiązania w toku dyskusji i współdziałania.

CAL to nie dostawca konkretnych usług, nie jest to miejsce, do którego przychodzi się po gotową ofertę lub pomoc, lecz miejsce, w którym można spotkać lub otrzymać wsparcie w realizacji pomysłów i inicjatyw, a ich zaspokojenie następuje w ramach współpracy z otoczeniem. **CAL nie jest zatem formą biernego usługodawcy, lecz miejscem sprzyjającym generowaniu działań przez mieszkańców i mieszkanki, ich szeroko rozumiany kapitał oraz współpracę z otoczeniem instytucjonalnym.**

3. Dlaczego warto tworzyć CAL?

Z doświadczeń w realizacji CAL wynika, że są to miejsca działające w sferze społecznej, które pozwalają na:

- wzmacnianie relacji międzyludzkich,
- budowanie i wzmacnianie tożsamości lokalnej,
- wzmacnianie potencjału i aktywności społeczności lokalnej,
- przejmowanie odpowiedzialności przez społeczność lokalną i jej przedstawicieli i przedstawicielki,
- budowanie i animowanie partnerstw lokalnych działających na rzecz lokalnych społeczności, angażując także ich zasoby i umiejętności,
- przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, samotności, izolacji społecznej i problemom psychicznym, dbanie o dobrostan mieszkańców i mieszkanek,
- możliwość pełnego wykorzystania infrastruktury społecznej gminy, jej ożywienia i zapełnienia oferty działań,
- zagospodarowanie obiektów rewitalizowanych, a także możliwość skorzystania z dodatkowych środków na remont i modernizację obiektów użyteczności społecznej,
- wspieranie pasji i zainteresowań, umożliwianie ich rozwoju.

W efekcie podejmowanych działań, w dłuższej perspektywie, CAL ogniskuje aktywność lokalnej społeczności i zwiększa jej zdolność do tworzenia silnych więzi. Ponadto wzmacnia zdolność społeczności do samoorganizacji i umiejętności działania w sytuacjach zarówno codziennych, gdzie koncentruje się ona na realizacji działań zaspokajających jej bieżące potrzeby, jak i zdolności do działań i współpracy w

warunkach kryzysowych na przykład w okresie zagrożenia powodziowego, klęskach żywiołowych, pojawiających się kryzysach lokalnych i innych nietypowych sytuacji.

Działalność CAL przyczynia się do zwiększenia sprawności działania lokalnych wspólnot i samorządu, nie tylko w okresie kryzysowym, ale także w potrzebach codziennego organizowania i wspierania lokalnej społeczności. CAL potrafi działać w społecznościach, w których brakuje silnych instytucji.

4. Jak powołać CAL?

Z doświadczenia podmiotów działających na terenach gmin wiejskich wynika, że do powołania CAL niezbędnych jest kilka elementów. Po pierwsze otwartość samorządu, który skłonny będzie zaufać i powierzyć prowadzenie CAL mieszkańcom i mieszkańcom, a także zapewnić im finansowanie działalności oraz lokal. Po drugie niezbędna jest otwartość i świadomość mieszkańców i mieszkanki, którzy będą gotowi albo zainicjować działalność CAL, albo włączyć się w jego funkcjonowanie. Po trzecie wyłonienie Operatora CAL, który będzie odpowiadał za jego funkcjonowanie, angażowanie mieszkańców i mieszkanki wraz z nimi tworzenie oferty działań.

Rekomendowanym rozwiązaniem jest to, aby podmiotem inicjującym powstanie CAL była lokalna organizacja pozarządowa na przykład taka, która jest zarejestrowana i skutecznie działa w danej miejscowości. Jest organizacją rozpoznawalną i posiada doświadczenie w organizowaniu życia społeczności lokalnej. Wynika to z kontekstu działalności CAL, który opiera się przede wszystkim na lokalnych kontaktach, potrzebach i wzajemnych relacjach. Prowadzenie CAL wymaga jednak pewnego doświadczenia w realizacji zadań społecznych oraz finansowanych lub współfinansowanych ze środków zewnętrznych, najczęściej publicznych. Dlatego organizacja ta, powinna dysponować odpowiednimi kadrami i doświadczeniem w realizacji zadań publicznych.

Rozwiązaniem alternatywnym w przypadku społeczności wiejskich, w których często brakuje aktywnych organizacji pozarządowych, jest zatrudnienie animatorki lub animatora społeczności lokalnej, w strukturach jednostek gminnych, na przykład w ramach działalności ośrodka kultury, biblioteki, centrum usług społecznych, czy też ośrodka pomocy społecznej i powierzenie jej organizacji CAL. Warto, aby osoba taka wywodziła się z danej społeczności, posiadała rozeznanie w potrzebach społeczności lokalnej oraz doświadczenie w organizowaniu działań społecznych w danej miejscowości. Jeśli osoba taka nie

posiada odpowiedniego doświadczenia lub formalnych umiejętności animatorskich, może zostać do tego odpowiednio przeszkolona.

Bez względu na to, kto będzie inicjatorem utworzenia CAL warto pamiętać, aby osoba, osoby, czy też organizacja, która będzie go tworzyła:

1. Posiadała lokalne pochodzenie, była osobą lub podmiotem zakorzenionym lokalnie i posiadającym doświadczenie we współpracy z otoczeniem, w którym planuje prowadzić działania.
2. Przeprowadziła diagnozę potrzeb społeczności lokalnej, uwzględniającą jej strukturę, oczekiwania względem CAL i jego działalności, relacje panujące w miejscowości, otoczenie instytucjonalne i potencjały, które można zaangażować w działanie CAL w kolejnych etapach.
3. CAL musi być tworzone jako miejsce posiadające „stały adres”. Obiekt jaki przeznaczony zostanie na działalność CAL, musi być rozpoznawalny, łatwo dostępny, dostosowany do osób z niepełnosprawnością i dostępny dla każdego z mieszkańców. Musi być obiektem całorocznym, z zapewnionym finansowaniem, obejmującym pokrycie co najmniej podstawowych kosztów funkcjonowania. W społeczności wiejskiej, obiektem tym może być świetlica wiejska.
4. Inicjując CAL koniecznym jest posiadanie wstępnej propozycji działań i zajęć, które pozwolą przyzwyczaić mieszkańców do jego oferty oraz przyczynią się do wypracowania zwyczaju odwiedzania CAL.
5. W toku działalności CAL niezwykle istotnym jest ciągłe nawiązywanie kontaktów, tworzenie partnerstw i porozumień, zbieranie propozycji i pomysłów działań, podejmowanie działań animacyjnych i wspierających inicjatywy mieszkańców i mieszkank, w celu wyzwolenia w nich chęci angażowania się we współtworzenie oferty CAL.
6. Nowe działania i oferta CAL powinny wypływać z inicjatyw, oczekiwań i działań oddolnych, realizowanych przez społeczność lokalną oraz podmioty w niej funkcjonujące.

7. Każdy CAL poddawany musi być okresowej ewaluacji działań, która powinna służyć poprawie i udoskonalaniu jego oferty, metod pracy, współpracy z partnerami, rozbudowie oferty i jej modyfikacji. Proces ten nie powinien nigdy się kończyć, lecz stale wpływać na poprawę działania CAL.

Kto i jak może zainicjować CAL?

Ponieważ społeczności wiejskie cechują się dużym zróżnicowaniem wynikającym między innymi ze struktury osiedleńczej, nie zawsze inicjatorem CAL będzie odpowiednio przygotowana organizacja pozarządowa. Dlatego Model przewiduje możliwość powołania CAL w różnych wariantach, które uwzględniają specyfikę terenów wiejskich:

1. CAL powoływany przez organizację pozarządową

W ujęciu modelowym zaleca się, aby realizatorem działań CAL, była organizacja pozarządowa lub inny podmiot ekonomii społecznej. Istotnym jest to, aby podmiot ten posiadał osobowość prawną, uprawniającą go do pozyskiwania, realizacji i rozliczania dotacji pochodzących ze źródeł publicznych, funduszy grantowych, dotacji prywatnych, czy środków pochodzących ze zbiórek publicznych. Nie może to być zatem grupa nieformalna lub stowarzyszenie zwykłe bez osobowości prawnej. Posiadanie podmiotowości prawnej, uprawnia także do najmu, lub użyczenia lokalu przez gminę na preferencyjnych warunkach, zatem jest to element konieczny, choć niewystarczający by zostać realizatorem działań CAL. Podmiot ten musi posiadać lokalne zakorzenienie, w miarę możliwości powinien być zarejestrowany na terenie objętym działaniem, a także posiadać doświadczenie w realizacji działań nakierowanych na wspieranie, animowanie i integrowanie społeczności lokalnej. Wykazywać się posiadaniem doświadczonego personelu, w tym

menadżerki lub menadżera, co najmniej jednego animatora społeczności lokalnej, siecią kontaktów oraz dobrą diagnoza potrzeb społeczności lokalnej. Jeżeli na danym terenie nie ma odpowiedniej organizacji, może ona zostać powołana przez grupę aktywnych mieszkanki i mieszkańców, lub organizatorem CAL może stać się organizacja spoza danej miejscowości. W obu przypadkach rozwijanie CAL może wymagać na początku okresu „wejścia” w społeczność i zdobycie jej zaufania, nabycia doświadczenia we współpracy i zakorzenienia. Okres i działania te wymagają czasu, który może trwać od kilku miesięcy, do kilku lat, w zależności od specyfiki lokalnej społeczności i metod działania organizacji.

2. CAL inicjowany przez samorząd

W sytuacji gdy przedstawiciele gminy dostrzegają potrzebę utworzenia w danej miejscowości CAL, lub potrzeba ta jest zgłaszana przez mieszkanki i mieszkańców, ale w miejscowości brakuje oddolnego inicjatora utworzenia CAL, wówczas gmina może zainicjować utworzenie CAL samodzielnie. Warunkiem jest to, aby gmina na danym terenie dysponowała lokalem, który może przeznaczyć na działalność CAL i była w stanie zapewnić podstawowe koszty jego funkcjonowania. Obiektem tym może być na przykład świetlica wiejska, budynek dawnej szkoły, część dawnego dworu, czy inny budynek znajdujący się w posiadaniu gminy. Powołanie CAL może odbywać się albo poprzez ogłoszenie konkursu na operatora CAL i wyłonienie odpowiedniej organizacji pozarządowej, która wykaże się niezbędnym doświadczeniem, kadrami i co najmniej wstępnym pomysłem na działanie CAL. Albo w drodze konkursu na stanowisko operatora CAL, który znajdzie zatrudnienie na przykład w strukturach ośrodka kultury, biblioteki, ośrodka pomocy społecznej, centrum usług społecznych lub urzędu gminy i będzie odpowiadał za uruchomienie CAL na danym terenie. Zaleca się aby osoba, która ma pełnić obowiązki organizatora lub organizatorki CAL, wywodziła się z danej miejscowości i była w niej zakorzeniona. Osoba taka może wymagać odpowiedniego przeszkolenia z zakresu animowania społeczności lokalnej, zarządzania projektami, czy rozliczania dotacji ze środków publicznych.

W wariancie, w którym to samorząd decyduje o powołaniu CAL jest posiadanie lokalu, zabezpieczenie środków na działania CAL, wstępne rozpoznanie potrzeby utworzenia CAL oraz wyłonienie odpowiedniego operatora, a także zapewnienie mu niezależności w prowadzeniu działań i tworzeniu oferty działań CAL. Jednocześnie rekomenduje się, aby po okresie uruchomienia CAL przez osobę zatrudnioną w gminie lub jej jednostce, prowadzenie działań CAL w marę możliwości przekazać organizacji pozarządowej, która może zostać wyinkubowana w trakcie działalności CAL.

Ważne

Bez względu na to kto inicjuje CAL i odpowiada za organizację CAL, czy jest to organizacja pozarządowa, czy osoba zatrudniona w formie animatora lub animatorki w strukturach samorządu, musi ona posiadać lub zdobyć zaufanie i zakorzenienie wśród społeczności, w której funkcjonuje CAL. Zaleca się, aby przed utworzeniem CAL, który będzie prowadzony w formie stałej, pierwsza próba jego utworzenia miała charakter pilotażu, pozwalającego na przetestowanie tego czy organizacja lub osoba fizyczna organizująca CAL podoła temu zadaniu oraz czy społeczność ją zaakceptuje. Po odbyciu okresu pilotażu zaleca się zlecenie lub powierzanie zadania realizacji CAL w formule długookresowej, która zapewni stabilność kadr i pozwoli na wypracowanie pozytywnych rezultatów działania CAL.

5. Jakie działania prowadzi CAL?

Dla kogo i z kim działa CAL?

CAL to podmiot, który działa na rzecz lokalnych społeczności, struktur sąsiedzkich i ich najbliższego otoczenia. Zakres działalności CAL może być tak szeroki, jak potrzeby, oczekiwania, pomysły i zasoby infrastrukturalne, kompetencyjne i organizacyjne danej społeczności. CALe w swych działaniach kierują się wzmacnianiem lokalnych wspólnot i ich potencjałów. Odbiorcami i odbiorczyniami działań CAL mogą być wszystkie mieszkanki i mieszkańcy danej społeczności, bez względu na to, czy jest to społeczność dobrze zorganizowanych i zasobnych miejscowości, czy też mieszkańcy i mieszkanki miejscowości i przedstawiciele i przedstawicielki środowisk wymagających dodatkowego wsparcia. Nie sposób jednoznacznie określić, kto jest głównym odbiorcą działań CAL, ponieważ jest to rozwiązanie dedykowane zarówno dla dzieci i młodzieży, osób pracujących, pozostających bez zatrudnienia, osób z niepełnosprawnościami czy seniorów. Każdy z mieszkańców i mieszkanek może zaliczać się do uczestników i uczestniczek, współtwórców i współtwórczyń działań organizowanych w ramach CAL. Dzieje się tak, ponieważ CAL to podmiot bazujący na potencjale społeczności lokalnej, istniejących w niej kontaktach, relacjach, oparty jest na sąsiedztwie, współdziałaniu i partnerstwach lokalnych podmiotów. Oferta CAL kierowana jest za każdym razem do osób, zamieszkujących daną społeczność i przez nią jest tworzona, korzystają z niej osoby mieszkające „blisko”, po sąsiedzku. Dlatego grono odbiorców CAL to po prostu dana społeczność, w której on funkcjonuje.

Przykładowe działania CAL

Zakres działalności CAL to wypadkowa kilku czynników. Z jednej strony to wynik zasobów lokalowych i finansowych jakimi dysponuje CAL, które mogą w naturalny sposób regulować zakres jego działalności. Z drugiej strony realny zakres działalności wynika przede wszystkim z potrzeb i zaangażowania mieszkańców i mieszkanki we współtworzenie oferty CAL. Szczególnie w społecznościach wiejskich, w których liczba mieszkanki i mieszkańców może wahać się od kilkudziesięciu, do kilkuset lub kilku tysięcy mieszkańców i mieszkanki, działania CAL mogą odbywać się od kilku godzin tygodniowo, w wybrane dni tygodnia, po działania prowadzone regularnie w każdy dzień tygodnia, weekendy czy święta i okresy szczególnie ważne dla społeczności lokalnej.

Doświadczenia CAL wskazują, że ich działania w znacznej mierze koncentrują się wokół rozwoju oferty zajęć i organizacji wydarzeń społecznych, wynikających z jej konkretnych potrzeb i uwarunkowań. Nierzadko CAL spełnia rolę instytucji sprzyjającej integracji społeczności lokalnej, szczególnie w miejscowościach, w których brakuje przestrzeni publicznych i inicjatyw włączających nowych mieszkańców i mieszkanki w życie lokalnych wspólnot. W miejscowościach, w których brakuje oferty zajęć pozalekcyjnych, lub możliwości rozwoju pasji i zainteresowań młodzieży, CAL może sprzyjać wypełnieniu luki w tym zakresie. CAL sprzyja wspieraniu oddolnych inicjatyw, które inspirowane są przez mieszkanki i mieszkańców i nierzadko przez nich prowadzone w oparciu o zasoby lokalowe i kadrowe jakimi dysponuje CAL. Oprócz dedykowanych wydarzeń, imprez, szkoleń, czy zajęć edukacyjnych, CAL może być także przestrzenią, w której mieszkańcy i mieszkanki małych społeczności mogą się spotykać tylko po to, by razem spędzać czas.

Do częstych przykładów realizowanych przez CALe zadań należą między innymi:

- działania aktywizujące i integrujące, na przykład spotkania, konkursy, wymiana przedmiotów,
- animujące, edukacyjne, kulturalne, artystyczne na przykład koncerty, wykłady, warsztaty, szkolenia, wystawy, zajęcia z rękodzieła,
- poradnicze, międzykulturowe, wspierające na przykład poradnictwo psychologiczne, kręgi kobiet i mężczyzn, zajęcia językowe,
- animowanie osób oraz wspieranie ich merytoryczne i organizacyjne do podejmowania oddolnych inicjatyw, w tym mentoring, spotkania sieciujące, wspieranie zbiórek i akcji,
- działania dotyczące profilaktyki i przeciwdziałania uzależnieniom, na przykład warsztaty kompetencyjne, arteterapia,
- działania animujące lub sprzyjające powstawaniu partnerstw lokalnych,
- prowadzenie wydarzeń plenerowych, koncertów, happeningów, dożynek, imprez istotnych dla lokalnej społeczności.

Liczba odbiorców i odbiorczyń CAL w skali roku, to nawet kilka tysięcy osób, w tym od kilkudziesięciu do kilkuset osób korzystających z tej oferty regularnie. Skala i zakres działania CAL zawsze zależy od czynników, na które składają się: wielkość lokalu na CAL, jego aktywność, liczba realizowanych działań, specyfika i wielkość lokalnej społeczności oraz jej zaangażowanie. **Ważnym jest to, aby mieć na uwadze, że istotą CAL nie jest wyłącznie docieranie do jak największej liczby odbiorców i odbiorczyń, ale aktywizowanie i włączanie konkretnych grup odbiorczyń i odbiorców, którzy korzystają i współtworzą ofertę CAL w sposób ciągły.**

CAL i partnerstwa

W środowiskach miejskich partnerstwa to jedno z najważniejszych działań, do jakich powoływane są CALe. Ich celem jest nie tylko sprzyjanie spotkaniom i wymianie informacji przedstawicieli i przedstawicielek różnych podmiotów, ale także włączanie ich zasobów i potencjałów w działania na rzecz dobra wspólnego na zasadzie synergii. Potencjalnie tworzenie partnerstw lokalnych na terenach wiejskich może być trudniejsze, choć nie jest niemożliwe.

W miejscowościach wiejskich bardzo często liczba działających instytucji, organizacji i podmiotów gospodarczych jest niewielka, co może wynikać ze specyfiki danej wsi. Jednakże tworząc CAL w strukturach miejscowości wiejskich, trzeba mieć na uwadze szeroki horyzont potencjalnych partnerów współpracy, do których można zaliczyć zarówno **instytucje publiczne** takie jak przedszkola, szkoły, biblioteki, instytucje kultury, ośrodki pomocy społecznej oraz inne jednostki samorządowe, Radnych, Sołtysów i Radę Sołecką, a także jednostki powiatowe, **organizacje społeczne** w tym liderzy społeczni formalni i nieformalni, grupy aktywnych mieszkańców i mieszkanki, koła gospodyń wiejskich, koła seniorów i emerytów, kluby sportowe, koła wędkarskie, ochotnicze straże pożarne, organizacje pozarządowe i podmioty ekonomii społecznej działające na poziomie lokalnym i ponadlokalnym, a także Lokalne Grupy Działania czy Lokalne Grupy Rybackie, **podmioty gospodarcze** lokalne i ponadlokalne firmy, sklepy, lokale gastronomiczne a także organizacje kościelne i związki wyznaniowe, czy organizacje rolnicze. Dobór partnerów działań CAL powinien wynikać ze specyfiki lokalnej i potrzeb społeczności zamieszkującej daną miejscowość. Partnerstwa nie można zadekretować, lecz należy je wypracować i wzmacniać po to, by móc angażować pomysły, kadry i infrastrukturę partnerów na rzecz zaspakajania potrzeb społeczności i wzmacniania jej potencjału, z korzyścią dla każdej ze stron.

6. Finansowanie CAL

Bez względu na to, kto jest inicjatorem działalności CAL, czy jest nim organizacja pozarządowa, czy samorząd, nie można pominąć zapewnienia stabilnego finansowania dla działań CAL. Oprócz lokalu na działania skierowane dla lokalnej społeczności, w tym w większości działania dostępne dla mieszkańców i mieszkank w formie nieodpłatnej, przewidzieć należy zapewnienie środków pozwalających co najmniej na pokrycie kosztów utrzymania lokalu, w którym prowadzona będzie działalność CAL, a także środków niezbędnych do realizacji podstawowych zadań CAL i wynagrodzeń animatorów.

Działania CAL skierowane są w szczególności na wspieranie aktywności mieszkank i mieszkańców, ale także są odpowiedzią na deficyty oferty rozrywkowej, edukacyjnej i integracyjnej gminy. **Dlatego finansowania działalności CAL nie powinno się postrzegać wyłącznie przez pryzmat kosztu w budżecie gminy, ale także jako formę inwestycji w zabezpieczenie potrzeb mieszkank i mieszkańców i przeciwdziałanie ich wykluczeniu oraz marginalizacji.**

Podstawowym sposobem wsparcia działalności CAL, których organizatorem są organizacje pozarządowe, są konkursy na realizację przez nie ofert zadania publicznego. Wartość dofinansowań w takich konkursach, może wahać się w przedziale od kilkudziesięciu do kilkuset tysięcy złotych rocznie, w zależności od zmiennych dotyczących wielkości lokalu, jakim dysponuje lub dysponował będzie CAL i zakresu planowanych działań, ich częstotliwości oraz potrzeb zgłaszanych przez daną społeczność.

Podstawą prawną w tym zakresie jest realizacja zadań zgodna z zapisami aktualnie obowiązującej ustawy o pożytku publicznym i o wolontariacie.

W przypadku organizowania CAL przez instytucje samorządowe, oparte o zatrudnienie animatorów i animatorek społeczności lokalnej w ramach CAL, podstawą prawną jest ustawa o samorządzie gminnym oraz w razie zatrudniania pracowników CAL przez instytucje kultury, ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

Ponadto rekomenduje się także, aby CALe mogły korzystać z montażu finansowego obejmującego między innymi:

- **Środki publiczne**, w tym: dotacje, finansowanie lub współfinansowanie przekazywane przez instytucje kultury lub pomocy społecznej, środki na rewitalizację, fundusz sołecki, środki rządowe bądź samorządu województwa, środki na rozwój obszarów wiejskich i tym podobne.
- **Środki prywatne takie jak:** darowizny instytucjonalne lub wpłaty od mieszkank i mieszkańców, działalność odpłatna, kiermasze, aukcje, najem lokali lub powierzchni na terenie obiektu, w którym zlokalizowany jest CAL (tylko w przypadku lokalu poza zasobem gminnym).

Wdrożenie mechanizmu montażu finansowego CAL, pozwoli nie tylko na zwiększenie zakresu realizowanych przez CAL działań, ale może przyczynić się także do przynajmniej częściowego uniezależnienia od środków samorządowych.

7. Promocja CAL

Każdy CAL chcący zadbać o odpowiednią promocję, musi zaplanować kanały komunikacji, odpowiadające zarówno strukturze mieszkańców i mieszkańek miejscowości, ale także działaniom jakie zamierza prowadzić. Skuteczna promocja CAL to jedno z najważniejszych zadań, które wpływa na postrzeganie jego działalności, ale także pozwala pozyskać odpowiednią liczbę odbiorców i odbiorczyń oraz potencjalnych partnerów współpracy. Wśród najczęściej wykorzystywanych kanałów promocji CAL zaliczają się:

- **Profile społecznościowe**, będące jednym z podstawowych mediów do przekazywania informacji o bieżącej ofercie CAL. Odpowiednio prowadzona komunikacja w mediach społecznościowych, może docierać daleko poza obręb miejscowości, w której funkcjonuje CAL. Oprócz prowadzenia własnego profilu społecznościowego, warto zamieszczać informacje o działaniach CAL na grupach tematycznych, forach sąsiedzkich oraz lokalnych grupach dzięki czemu zasięgi informacji są jeszcze większe.
- **Informacje przekazywane ustnie**, przekazywane są zarówno w trakcie spotkań, prowadzonych zajęć, jak i dyskusji z partnerami CAL. Tak zwana poczta pantoflowa, bardzo skutecznie sprawdza się jako metoda przekazywania informacji w strukturach sąsiedzkich i przyjacielskich.
- **Strona internetowa** to jeden z kanałów informowania o stałej działalności CAL.
- **Newsletter CAL** wysyłany do stałych osób korzystających i współpracujących.
- **Plakaty wywieszane w lokalnych sklepach czy witrynach CAL.**
- **Lokalna prasa, gazety gminne i ogłoszenia gminne.**

- **W społecznościach wiejskich, istotnym może być także dystrybuowanie ulotek na temat działalności CAL i jego oferty, zwłaszcza w punktach usługowych i handlowych, które odwiedzają mieszkańcy i mieszkanki oddalone od siedzimy CAL.**

Z doświadczeń CAL wynika, że warunkiem dużego zainteresowania profilem społecznościowym, który jest jednym z podstawowych narzędzi promocji CAL, jest wysoka aktywność CAL w umieszczaniu postów, wysoka jakość zamieszczanych informacji i zdjęć, materiałów oraz udział w dyskusjach toczonych na forum. Wówczas informacje o działalności CAL docierają do szerokiego grona osób obserwujących. Jednocześnie rekomenduje się wykorzystywanie zróżnicowanych kanałów promocji, w tym przekazywanie informacji drogą internetową, ale także w postaci informacji szeptanych i plakatów rozwieszanych na terenie gminy i miejscowości, w której działa CAL. Ostateczna forma promocji i jej skuteczność, uzależniona jest jednak od specyfiki mieszkańek i mieszkańców danego obszaru.

8. Lokal na działalność CAL

Rekomendowanym rozwiązaniem w ramach Modelu dla gmin wiejskich, jest przeznaczenie na działalność CAL lokalu znajdującego się w dyspozycji gminy. W przypadku gmin wiejskich, do lokali tych można zaliczyć w szczególności świetlice wiejskie, lub inne obiekty dostępne w miejscowościach, w których organizowane będą CAL. W razie gdy gmina w danej miejscowości nie posiada własnego zasobu, lokalem na działalność CAL może być lokal znajdujący się w dyspozycji organizatora CAL (na przykład organizacji pozarządowej lub parafii), albo lokal wynajmowany na rynku komercyjnym. Rozwiązanie zależy wyłącznie od sytuacji lokalnej i możliwości finansowania działalności lokalu. Własność jest w tym wypadku aspektem drugorzędnym.

Jednocześnie zaleca się, aby:

1. Lokal znajdował się w „centrum miejscowości”, by łatwo było do niego trafić, był widoczny i identyfikowalny przez mieszkańcy i mieszkańców.
2. Bez względu na to w jakim obiekcie znajduje się lokal, powinien on spełniać warunki dostępności dla osób z niepełnosprawnością, w tym nie posiadać barier architektonicznych, w miarę możliwości być umiejscowiony na parterze lub posiadać dostęp za pomocą windy.
3. Warto, aby lokal zapewniał dobry dostęp do światła dziennego, miał możliwość wietrzenia i wyposażony był w odpowiednie rozwiązania grzewcze.

4. Zaleca się, aby lokal nie był lokalem współdzielonym z innymi instytucjami, lub by miał dostęp do osobnych sal, które będą należały wyłącznie do dyspozycji CAL. Rozwiązanie to może zależeć jednak od sytuacji lokalnej i możliwości gminy w zakresie zapewniania lokali na CAL.
5. Zaleca się, aby lokal, w którym funkcjonuje CAL posiadał odrębne liczniki na wszystkie media lub podliczniki, aby mógł być rozliczany osobno.
6. Lokal czy obiekt, w którym funkcjonuje CAL powinien spełniać wszystkie wymagania techniczne, bhp i przeciwpożarowe wynikające z przepisów prawa, a także w miarę możliwości powinien być to obiekt, który nie generuje nadmiernych kosztów eksploatacji oraz konieczności częstych napraw.
7. W miarę możliwości zaleca się, aby CAL zlokalizowany był w obiekcie posiadającym albo bezpośredni dostęp do przestrzeni otwartych (zieleni), na terenie których można prowadzić zajęcia plenerowe, albo aby był usytuowany w niewielkiej odległości od nich.

Zaleca się także, aby lokal CAL posiadał minimum około 100 m², w tym posiadał minimum dwa pomieszczenia do prowadzenia dwóch różnych spotkań jednocześnie. Rekomenduje się, aby CAL dysponował minimum obiektem posiadającym zasoby takie jak:

- Jedna duża sala, wielofunkcyjna do spotkań w dużym gronie, w sali możliwość spotkań konsultacyjnych, zajęcia ruchowe, zajęcia plastyczne, spotkania chóru i tym podobne.
- Jedna mała sala lub ściana mobilna do wydzielenia przestrzeni z dużej sali, w sali głównie spotkania w mniejszym gronie, możliwość spotkania małych grup dyskusyjnych, spotkania z psychologiem, porady, zajęcia plastyczne dla dzieci i tym podobne.
- Możliwość wydzielenia strefy biurowej (na przykład w dużej sali).
- Toaleta ogólna lub dwie toalety, w tym jedna dostosowana do osób z niepełnosprawnością.

- Aneks kuchenny wyposażony w zlewozmywak, półkę na naczynia, czajnik, ekspres do kawy, mikrofalówkę.

9. Sieć CAL

Sieć CAL to rozwiązanie, którego celem jest wspieranie funkcjonowania i wymiana doświadczeń CAL. Sieć służyć może koordynacji zadań realizowanych wspólnie przez CAL w danej gminie, czy jej szerszym otoczeniu a także sprzyjać współpracy CAL i jednostek gminnych oraz partnerów społecznych włączonych w działania na rzecz społeczności lokalnych. Zaleca się, aby Sieć CAL tworzona była w gminach, w których funkcjonują co najmniej dwa lub trzy CALe.

Sieć może w swojej działalności koncentrować się między innymi na:

- tworzeniu i rozwijaniu dobrych praktyk pracy ze społecznością lokalną,
- rozwiązywać bieżące problemy i zagadnienia dotyczące działania CAL w gminie,
- sprzyjać rozwijaniu współpracy pomiędzy operatorami CAL oraz partnerami pracującymi ze społecznością lokalną,
- popularyzacji Modelu wśród przedstawicieli i przedstawicielek sektora organizacji pozarządowych,
- wzmacniać procesy konsultacji programów i narzędzi gminnych skierowanych do społeczności lokalnej,

- wspierać współpracę z jednostkami gminnymi realizującymi zadania na rzecz społeczności lokalnych.

Udział w Sieci nie musi być obligatoryjny, tak jak i jej funkcjonowanie. Warto jednak pamiętać o tym, że sieciowanie CAL może sprzyjać wzmacnianiu ich potencjału oraz wspieraniu potencjału społeczności lokalnych. Sama Sieć może mieć formułę nieformalnej lub formalnej organizacji, która zrzesza, animuje i wspiera funkcjonowanie CAL, a także innych podmiotów zajmujących się pracą ze społecznością lokalną. W strukturach wiejskich Sieć CAL może obejmować zatem nie tylko CALe, ale także koła gospodyń wiejskich, świetlice wiejskie oraz organizacje i instytucje animujące życie społeczności w różnych obszarach gminy. Jeżeli na terenie gminy działa zaledwie jeden CAL, ale w gminach sąsiednich funkcjonują podobne podmioty, wartym rozważenia jest nawiązanie porozumień ponadgminnych, w celu wzmacniania współpracy tych jednostek.

Sieciowanie CAL może się odbywać równolegle na trzech różnych poziomach:

1. Powoływana i zarządzana oddolnie przez CAL.
2. Powoływana i animowana przez urząd gminy, ośrodek kultury lub wyznaczoną do tego komórkę.
3. Powoływana i zarządzana wspólnie w ramach współpracy samorządu i przedstawicieli oraz przedstawicieli CAL.

Ponieważ Sieć może powstać na różnych poziomach, jej struktura może mieć bardziej lub mniej formalny charakter. Rekomenduje się jednak, aby członkowie Sieci wypracowali koncepcję zarządzania Siecią obejmującą między innymi częstotliwość spotkań na przykład nie rzadziej niż raz na kwartał, wybrali lidera Sieci, odpowiadającego za reprezentowanie całej Sieci, jej stanowisk, opinii przed jednostkami gminnymi i lokalną społecznością, a także określenie dogodnych kanałów komunikacji wewnątrz Sieci na przykład przez stronę internetową, profil w mediach społecznościowych, listę mailingową i tym podobne.

Wybór lidera Sieci powinien mieć charakter demokratyczny. Sieć powinna także przewidywać możliwość zmiany lidera lub określać kadencyjność.

10. Podsumowanie

Opisywane w Modelu Centra Aktywności Lokalnej to instytucje, które tworzone są w celu wzmacniania potencjału społeczności lokalnych oraz rozwiązywania problemu dostępu do usług integracyjnych, rozrywkowych, kulturalnych oraz edukacyjnych na terenie gmin wiejskich. CALe nie tylko dostarczają, ale przede wszystkim tworzą i współtworzą usługi społeczne, które oparte są o dobrowolność, oddolność, partnerstwo i zaangażowanie mieszkańców oraz podmiotów działających na terenie gminy. Tworzenie CAL w obszarach wiejskich może nie tylko przyczyniać się do poprawy dostępności usług dedykowanych mieszkankom i mieszkańcom, ale także może mieć korzystny wpływ na poprawę jakości życia w gminie oraz zapobiegać wykluczeniu mieszkańców i sprzyjać ich samoorganizacji. W tym ujęciu CAL i jego rola nie powinna być traktowana jako koszt, lecz inwestycja wzmacniająca potencjał gminy i jakość życia na jej terenie.

Jakie zatem kroki należy mieć na uwadze powołując CAL na terenie gminy wiejskiej?

Będąc organizacją pozarządową

1. Warto, aby organizacja podjęła starania o przekonanie władz gminy do zorganizowania CAL na jej terenie oraz przedstawiła koncepcję funkcjonowania CAL jako nowego typu jednostki, która nie dostarcza bezpośrednio usług, lecz współtworzy je z mieszkańcami. Popularyzacja idei CAL w obszarach wiejskich stanowi obecnie jedno z wyzwań w kontekście promowania modelu tego typu podmiotów. W Polsce nadal brakuje przykładów działalności CAL na terenach wiejskich, co stanowi jedną z istotnych barier w popularyzacji tego rozwiązania.

2. Organizacja tworząca CAL powinna być organizacją zakorzenioną lokalnie. Powinna posiadać rozwiniętą sieć kontaktów na danym terenie, odznaczać się zaufaniem społeczności oraz posiadać doświadczenie we współpracy w ramach działań na rzecz lokalnej społeczności. Jeśli organizacja nie posiada lokalnego zakorzenienia, potrzebny będzie czas na wejście w społeczność i zapoznanie się z nią, nawiązanie kontaktów i realizację pierwszych wspólnych przedsięwzięć. Ułatwi to późniejszą działalność CAL.
3. Przed zainicjowaniem działalności CAL, warto mieć dobrze przeprowadzoną analizę potrzeb lokalnych, znać strukturę ludności, rozpoznać potencjalnych partnerów lokalnych i wstępnie określić koncepcję programu działań CAL. Należy spróbować uzyskać odpowiedzi na pytania takie jak: **czym ma się zajmować CAL** (jakie ma prowadzić działania), **kto ma prowadzić jego działania** (doświadczenie i kadry organizacji, zdolność do realizacji zadań ze środków publicznych), **dla kogo prowadzić działania** (jaki jest charakter społeczności lokalnej, jakie ma potrzeby), **z kim prowadzić działania** (partnerzy współpracy), **jak można sfinansować jego działalność**, **gdzie ma znajdować się lokal CAL**, jak zapewnić stabilność funkcjonowania.
4. Należy nawiązać współpracę z gminą, w celu pozyskania lokalu na działalność CAL oraz dofinansowania na jego funkcjonowanie.
5. Warto przygotować wstępną koncepcję działań CAL, która pozwoli na prowadzenie regularnych działań na początku funkcjonowania. Działania CAL należy poddawać okresowej aktualizacji i uzupełnieniu o potrzeby i pomysły wpływające od mieszkanki i mieszkańców i partnerów lokalnych.

6. Należy zadbać o odpowiednią promocję działań, tak aby mieszkańcy i mieszkanki gminy i partnerzy na bieżąco mogli sprawdzać program działań CAL, korzystać z jego oferty i ją współtworzyć.
7. Należy zadbać o utrzymywanie i nawiązywanie nowych kontaktów, tworzenie partnerstw i porozumień, gromadzenie propozycji i pomysłów działań, animowanie i angażowanie mieszkank i mieszkańców we współtworzenie oferty CAL.
8. Należy szukać nowych pomysłów na działania CAL, ale także na zapewnienie stałości finansowania CAL. Zadbać o montaż finansowy i stabilność zatrudnienia kadry.
9. Należy dzielić się pomysłami, inspirować i wymieniać doświadczeniami z innymi CALami. Nie tylko na poziomie lokalnym, ale także z innymi CAL funkcjonującymi poza terenem gminy.

Będąc jednostką samorządu terytorialnego

1. Organizując CAL z pozycji samorządu terytorialnego, należy albo zlecić działanie to lokalnej organizacji pozarządowej, albo w przypadku braku odpowiedniego podmiotu, zaangażować w ten proces osoby wywodzące się z danej miejscowości, w której tworzony będzie CAL. Osoby te mogą stać się organizatorami CAL, w oparciu o zatrudnienie w formie umowy o pracę lub umowy zlecenie zawartej albo z urzędem gminy, albo na przykład z ośrodkiem kultury.
2. Należy pamiętać, że w przypadku zlecenia zorganizowania CALu organizacji pozarządowej, musi ona być organizacją lokalną, najlepiej z doświadczeniem w realizacji zadań publicznych na terenie miejscowości na której utworzony ma zostać CAL.

3. Tworząc CAL na terenie gminy, warto wykorzystać istniejącą infrastrukturę lokalową.
Podstawowym obiektem, może być świetlica wiejska lub inny lokal znajdujący się w dyspozycji gminy.
4. Należy zaplanować odpowiedni budżet, nie tylko na utrzymanie lokalu, lecz także dofinansowanie działań oraz zakup odpowiedniego wyposażenia. A w przyszłości na powoływanie kolejnych CALi.
5. Lokal, w którym prowadzone mają być działania CAL powinien być odpowiednio przygotowany.
Ważne, aby był to lokal łatwo dostępny, w centrum miejscowości, w której organizowany jest CAL i dostosowany do osób z niepełnosprawnością.
6. Przed powołaniem CAL konieczna jest diagnoza potrzeb lokalnej społeczności oraz wypracowanie wstępnej oferty działań, rozpoznanie potencjalnych partnerów lokalnych oraz zasobów otoczenia.
W tym celu można wykorzystać diagnozy zlecone odrębnymi zadaniami lokalnej organizacji pozarządowej lub badania prowadzone na potrzeby utworzenia innych jednostek, na przykład CUS, lub analizy prowadzone na potrzeby opracowania strategii rozwoju sołectw.
7. Docelowo CAL powinien prowadzić regularne działania, w zróżnicowanych godzinach, obejmując także weekendy. Stałe działania CAL pozwolą przyzwyczaić mieszkanki i mieszkańców do jego oferty oraz przyczynią się do wypracowania zwyczaju odwiedzania CAL. Formuła działań musi jednak wynikać z realnego zapotrzebowania na działania poprzedzone analizą oczekiwań danej społeczności.
8. CAL powinien poddawać się okresowej ewaluacji, służącej poprawie i udoskonalaniu oferty, stosowanych metod pracy, współpracy z partnerami, rozbudowie oferty i jej modyfikacji.
9. Koniecznym jest dbanie o dobre relacje z otoczeniem społecznym oraz odpowiednie informowanie o realizowanych działaniach CAL, oparte o szeroki zestaw kanałów komunikacji.

Bez względu na to kto powołuje CAL i jest jego organizatorem, wartym rozważenia jest powołanie Sieci CAL i promowanie tworzenia nowych CAL w kolejnych miejscowościach gminy. Sieć CAL powinna służyć wymianie doświadczeń i informacji na poziomie lokalnym.

Więcej informacji o Modelu Wiejskim CAL można znaleźć na stronie ZIT Wrocławskiego Obszaru

Funkcjonalnego: <https://zitwrof.pl>

